

EGYED ÁKOS

ORBAISZÉK TÁRSADALMA AZ 1750. ÉVI ÖSSZEÍRÁS TÜKRÉBEN

A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc elnyomása után a Habsburg-hatalom fenntartotta Erdély különállását s arra törekedett, hogy ásványkincseit kiaknázza, adóbevételeit növelje s a keleti határokon sajátos határvédelmi rendszert hozzon létre. Ez a politika Székelyföldre is érvényes volt, következésképpen a Birodalom egységesítése érdekében a székelység öröklött sajátosságait sietett eltörölni: 1711-ben megszüntette a székely hadrendszert, s adóztatni kezdte az eddig adómentes katonai rendeket is. Az új adózási rendszer bevezetése érdekében a 18. század folyamán több összeírást készítettek az adózókról, adózásra foghatókról, amelyek közül az 1750. évi bizonyosan az egyik legjobb, mert kiterjedt a lakosság nagy többségére. Ezért tartjuk alkalmasnak arra, hogy adatai alapján a székely társadalomról képet alkossunk. Mivel 2007-ben Orbaiszék társadalmáról és kultúrájáról kiváló tanulmánykötet jelent meg, arra gondoltam, hogy erre az alkalomra a Pozsony Ferenc előtt tisztelgő könyvbe az 1750. évi összeírás alapján keresztmetszetet készítetek a szék társadalmáról, amely jól illeszkedik az említett kötet anyagához.

Az 1750-es összeírás célja az volt, hogy elősegítse az új adókivetési rendszer kidolgozását (Trócsányi 1957: 273). Az összeírást Mária Terézia rendelte el, s a munka előkészítésénél igyekeztek elkerülni a korábbi összeírások alkalmával elkövetett hibákat. A felvétel minden településről s annak családjairól, pontosabban az adózó családokról készült: elsőként az adózó nevét tüntették fel, aztán a telek terjedelmét, majd arra a kérdésre kerestek választ, hogy rendelkezik-e az illető lakóházzal vagy sem. Továbbá a kerteket, gyümölcsösöket, az adózó által bírt földterületet, az állattalományt vették számba, de nem feledkeztek meg az iparúzókról sem. Mivel célunk csak a társadalmi helyzet keresztmetszetének ismertetése, az összesítés más, egyébként nagyon fontos és érdekes részleteire nem térünk ki (MOL, F.50. Gubernium Transilvanicum).

A falvankénti kimutatásban a rangsort jogi szempont szerint állították össze: első helyen az egyházi (egytelkes) nemesek szerepelnek, aztán a szabad személyek, továbbá a jobbágyok, földet bíró zsellérek és földtelen zsellérek, majd a kóborlók következnek; a cigányok külön rubrikát kaptak

(ami azonban esetünkben eddig még nem tisztázott ok miatt kitöltetlen maradt). Az özvegyeket az illető kategóriánál külön tüntették fel, mi számukat hozzáadjuk a családfők számához. Nem tér ki az összeírás a birtokos nemességre, az elszegényedett nemes birtokosokra, a bevett vallásfelekezetek papjaira, a szerzetesekre. Ez a hiány szám szerint az egyes falvak családfőit tekintve nem jelentős. Hogy rövid dolgozatunkban a társadalmi változások mozgástendenciájára is utalásokat tehessünk, helyenként egyes korábbi, illetve későbbi összeírások adataira is hivatkozni fogunk. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy az 1750-es összeírás alapján a népesség összes számára csak bizonyos számítási kulcs (például az általában elfogadott öt fős család) alkalmazásával lehet következtetni.

Orbaiszék falvainak társadalmi struktúrája 1750-ben

A társadalom szerkezete						
A település	A családok száma	Egytelkes nemes	Szabad székely	Jobbágy	Zsellér	Vándorló
Barátos	98	12	57	22	6	1
Cófalva	25	7	5	10	2	1
Gelence	184	12	38	89	40	5
Haraly	33	3	17	13	0	0
Hilib	46	11	19	9	7	0
Imecsfalva	45	2	10	31	1	1
Kovászna	232	13	164	1	50	4
Kőrös	66	3	50	7	6	0
Páké	83	13	46	14	8	2
Papolc	122	14	23	59	24	2
Páva	95	14	32	27	19	3
Petőfalva	11	0	1	7	2	1
Szőrcse	61	1	0	55	5	0
Tamásfalva	24	6	0	17	1	0
Telek	21	3	3	10	5	0
Zabola	209	13	86	86	15	9
Zágon	283	9	71	117	41	45
Összesen	1638	136	622	574	232	74

Orbaiszék falvainak társadalmi struktúrája 1750-ben (százalékban)

A társadalom szerkezete						
A település	A családok száma	Egytelkes nemes %	Szabad székely %	Jobbágy %	Zsellér %	Vándorló %
Barátos	98	12,3	58,2	22,6	6,0	1,0
Cófalva	25	28,0	20,0	40,0	8,0	4,0
Gelence	184	6,52	20,8	48,4	21,8	2,7

Haraly	33	9,1	51,5	34,4	0	0
Hilib	45	23,9	41,3	19,7	15,2	0
Imecsfalva	45	4,5	22,2	68,9	2,2	2,2
Kovászna	232	5,6	70,8	0,43	21,5	1,7
Kőrös	66	4,6	75,8	10,6	9,0	0
Páké	83	15,7	55,4	16,9	9,63	2,4
Papolc	122	11,5	18,8	48,38	19,6	1,63
Páva	95	14,7	33,7	28,5	20,1	3,16
Petőfalva	11	0	9,0	63,7	18,3	9,0
Szörcse	61	1,64	0	90,17	8,21	0
Tamásfalva	24	25,1	0	70,9	1,17	0
Telek	21	14,3	14,3	47,61	23,8	0
Zabola	209	6,3	41,1	41,1	7,3	4,30
Zágon	283	3,1	25,1	41,4	14,6	15,9
Összesen	1638	8,3	38,0	35,0	14,16	4,6

Amint a fenti táblázat mutatja, Orbaiszékben 1750-ben 1638 adóköteles családot írtak össze. Ezek társadalmi megoszlása a következő volt: egyházi nemes 136 (8,3%), szabad székely 622 (38%), jobbágy 574 (35%), zsellér 232 (14,26%), kóborló 74 (4,6%). Vagyis az egyházi nemesek a szék adófizető családjainak 8,3 százalékát tették ki, 38 százalékát a szabad székelyek, 35 százalékát a jobbágyok, 14,26 százalékát a zsellérek, végül 4,6 százalékát a vándorlók alkották. Amennyiben a szabad rétegek, illetve a szolgálattelvők aránya érdekel, az egytelkes nemeseket és szabad székelyeket egy kategóriába sorolhatjuk, amelyek együttes aránya 46,3 százalékot ért el, míg a jobbágyok és zselléreké 49,26 százalékra rúgott, a külön kategóriát képező vándorlóké pedig 4,6 százalékot tett ki.

Az előbb említett adatokból már levonható az a következtetés, hogy Orbaiszékben a szabadok aránya kisebb volt, mint a szolgálattelvőké, ami jól mutatja, hogy a székely rendi társadalom felbomlása, illetve a feudalizmus térhódítása milyen magas fokot ért el az említett időben. Természetesen ez a nagyfokú differenciálódás történelmi folyamat eredménye volt, amire most nem térhetünk ki. Legyen szabad mégis utalni arra, hogy a birtokos nemesség, illetve a jobbágyréteg kialakulása alapján véve az 1562-es nagy székely felkelést követő erdélyi törvényekhez köthető, amennyiben a segesvári országgyűlés világosan kimondta: Székelyföldön a primor és lófő rend legyen ezután két olyan nemesi rend, amelyet ugyanolyan jogok és kötelességek illetnek, mint a vármegyei nemeseket, s a „földön lakók”, akik elkötelezték magukat arra, hogy földesúri szolgálatot tesznek, ezután jobbágyul bírájk (Székely Oklevéltár II. 1520–1571: 162). A törvényhozás rendkívül felgyorsította a még csirájában lévő jobbágyosodást, az a királyi adományozási jog (ius regium) bevitele volt Székelyföldre, amivel elkezdődött a jobbágyok adományozása azoknak, akiket a fejedelmi hatalom arra érdemeseknek talált. Ezért az Erdélyi Fejedelemség végére már jelentős mértékben előrehaladt a székely földesúri, illetve a jobbágyrend kialakulása. Ezt a folyamatot tovább fokozta a Habsburg-hatalom Erdély-politikája, amelynek eredményeit jól mutatja a már ismertetett 1750. évi összeírás. Azt is tekintetbe kell vennünk, hogy a jobbágyok és zsellérek számának növekedése nem volt kizárólag belső folyamatok eredménye, mert ebben a románság 17–18. századi betelepü-

lése és betelepítése is igen jelentős szerepet kapott, amit Zabola példája is meggyőzően mutat (Pozsony 2007: 238).

A statisztikából azt is megtudjuk, hogy Orbaiszék társadalma lényegesen nem különbözött Háromszék társadalmától. Kisebb eltéréseket azért észlelhetünk. Például az egytelkes nemesek aránya 8,3 százalékot tett ki Orbaiban, Háromszéken viszont elérte a 10 százalékot, a jobbágyoké az előbbiben 35, az utóbbiban 36,8 százalékra emelkedett. A szabad székelyek társadalmi súlya majdnem azonos képet mutat: 38 százalékra rúgott Orbaiban, Háromszéken pedig 38,48 százalékot ért el. Érdekes, hogy a távolabb fekvő s földrajzi-természeti viszonyai által sajátos jellegű Mikósvárszéken a szabadok aránya meghaladta a 49,1 százalékot szemben az Orbai 38 százalékkal, a jobbágyságé pedig előbbiben 30, utóbbi falvaiban viszont 35 százalék volt.

Visszatérve Orbaiszék adatainak elemzéséhez, többféle társadalmi falutípust figyelhetünk meg. Induljunk ki abból, hogy mindenik faluban több társadalmi kategória élt együtt, tehát a vegyes társadalmú falutípus volt általános a székben. Ezen belül azonban két altípust különböztetünk meg: egyrészt a többségében szabadok által, másrészt azt, amelyben a feudális függőségben élők alkottak többséget. (A vándorlók számát és arányát nem vesszük tekintetbe, mert egyik típushoz sem sorolható.) Az előbbi típushoz tartozott Barátos, Haraly, Hilib, Kovászna, Kőrös és Páké, az utóbbihoz Cófalva, Gelence, Imecsfalva, Papolc, Páva, Petőfalva, Szörcse, Tamásfalva, Zabola és Zágón. A települések többségében a jobbágy és zsellér társadalmi kategória aránya meghaladta az 50 százalékot. A szabad (egytelkes nemes és szabad székely) családok a legnagyobb arányban Kőrösön (Csomakőrös) (80,4%), Kovásznán (75,6%), Pákén (71,1%) és Barátoson (70,5%) éltek, míg a feudális típust képviselő települések közül Szörcsét (98,58%), Petőfalvát (82%) és Tamásfalvát (72%) lakták jobbágyok és zsellérek. A vándorlók tekintetében 15,9 százalékos arányával Zágón került az élre.

Amint láttuk, Orbaiszék településeiben nemesek, szabad székelyek, jobbágyok, zsellérek s vándorlók éltek együtt a 18. század közepén. Vizsgáljuk meg ezeket a társadalmi képződményeket külön-külön is, hogy láthassuk az együttélés kérdéseit is.

A nemesi rend maga is különböző jogokkal rendelkező rétegekből állt és ezek gazdasági helyzete is másként alakult. Bár a mágnások és a főnemesség, valamint a két jobbágy-nál többet bíró nemesség nem szerepelt az adóösszeírásokban, száljunk röviden róluk is, hiszen ezek voltak a földesurak. Orbaiszékben a gróf Bethlen, gróf Kun, gróf Mikes, gróf Mikó, a báró Henter, báró Szentkereszty nemzetség számos családjának volt birtoka, amelyet jobbágyok és zsellérek műveltek meg. Ugyanez vonatkozik a főnemesekre is, akik közül a Ferenczi, Gyárfás, Horváth, Imets, Nalátsi, Szörcsei, Torma, Thúry, Vajna és Ugron családoknak volt jelentős birtoka s jobbágysága a szék falvaiban. De nyomban hozzá kell fűznünk a fentiekhez, hogy az említett családok birtokai szétszórtaak voltak s egy-egy településen rendszerint kevés számú szolgálattevővel rendelkeztek, ami egyébként az egész székelyföldi helyzetre jellemző volt. Például Zágónban 1785-ben nem kevesebb, mint 41 jobbágytartó családot írtak össze, holott a faluban összesen 76 jobbágy és 97 zsellér család élt. Itt a három b. Szentkereszty családnak 5 ház jobbágya és 35 ház zsellére volt. Azért kell jobbágyházzal beszélnünk, mert több esetben egy belső teleken két, néha három család lakott, de csak egy jobbágyházként tartották nyilván, mert a családok közösen használták a jobbágyföldet s együtt teljesítették a megfelelő szolgálatot is. Forrásaink szerint Zágónban összesen hét ilyen közös jobbágyportát találtak. Zabolán a 16 földesúrnak 91 jobbágya és 32 zsellére volt, de a jobbágyporták közül 40 Mikes Istvánnak szolgált. Azonban az sem hagyható figyelmen kívül, hogy egy-egy földesúri család rendszerint több faluban volt birtokos. Gróf Mikes István például 6 orbaiszéki faluban birtokolt úrbériséget, s még több

más háromszéki faluban is volt birtoka. A földesúri birtokok ilyen nagy szétszórtsága az Erdélyben elmaradt úrbérrendezés következménye volt.

A nemesi rend legnagyobb létszámú rétegét az egyházi, vagyis az egytelkes nemesek („nobiles unius sessionis”) alkották, nevezték őket armálistáknak is, ha nemeslevéllel rendelkeztek. Ezeket adóztatni kezdte a Habsburg-hatalom, ezért az 1750-es összeírásba is bekerültek. Amint a táblázatunk mutatja, Orbaiszéken 136 egyházi nemesi családot vettek számba. Az egyházi (egy házat bíró) nemesek az összeírt családok 8,3 százalékát képezték, de ennél nagyobb részesedés jutott a falu népességében Cőfalván, Tamásfalván, Hilibben, Pákén, Páván és Teleken. Csak egy faluban nem találtak nemesi családot, nevezetesen Petőfalván. Az egytelkesek rendszerint kis földtulajdonosok voltak s önel tartó családi gazdaságot folytattak. Nemesi mivoltukhoz azonban erősen ragaszkodtak, adózni nem akartak, s ezért az összeírás ellen is felemelték a szavukat. Történeti tudatuk a régi viszonyokban gyökerezett, amikor elődeik még adómentesek voltak.

Orbaiszék meghatározó társadalmi rétegét a szabad székelyek jelentették: 1750-ben 622 szabadrendű székely családot találtak az összeírók, s ezek az egész adózó családok 38 százalékát tették ki. Ennél nagyobb részesedése volt a szabad székelységnek Kőrösön (75,8%), Kovásznán (70,8%), Barátoson (58,2%), Pákén (55,4%) és Zabolán (41,1%). Viszont teljesen hiányoztak a szabad székely családok Szörcsén és Tamásfalván. A székely szabadrendűek a régi székely katonai rendek, a lófők (primipili), illetve a gyalogok (pixidari) leszármazottai voltak, akik a régi székely szabadságjogokat még nem felejtették el, tudatában voltak annak, hogy elődeik a katonai szolgálatért kivételes jogokat élveztek: adómenteséget, személyi szabadságot, öngazgatási jogokat. Miután 1711-ben a régi székely katonai rendszert megszüntették, a szabad székelyeket rendszeresen adóztatni kezdték. De korábbi tekintélyes társadalmi helyzetükről a családok nem feledkeztek meg, amit a falu is nyilván tartott. A Habsburg-hatalom idején is közülük került ki a falusbírók s esküdtek jó része – bár ezek megválasztásába a falu földesurai is beleszóltak. A szabad székelység saját földjén gazdálkodott, nagyrészt önellátó életmódra rendezkedett be. Őket illette meg a „gazdaember” elnevezés. De sok volt köztük az elszegényedett kis földműves, aki mellékkeresetre szorult. Utóbbiak családjából, különösen a legénysorba került fiúk közül, sokan elszegődtek gazdasági cselédnek, sőt egyesek zsellérnek is. De az sem volt szokatlan jelenség, hogy a jobb gazdák egy vagy két zsellért tartottak (ami 1848-ban a jobbágyfelszabadításkor sok gondot fog okozni mindkét félnek, de a törvényhozóknak is).

A jobbágyok osztályához Orbaiszéken az adózó családok 35 százaléka tartozott, de ennél nagyobb volt arányuk Szörcsén (90%), Tamásfalván (70,9%), Imecsfalván (közel 69%), Petőfalván (63,7%), Papolcon (48,3%). A jobbágy a földhasználatért robottal és más szolgáltatásokkal tartozott a földesúrnak. Mivel úrbéri szabályozás nem történt, a szolgáltatások úgyszólván minden földesúrnál különbözőek voltak. A legáltalánosabbak közé tartozott a heti két nap szolgálat a földesúri gazdaságban marhával vagy gyalog, felosztva természetesen a mezőgazdasági év szükségletei szerint. Székelyföldön kilenced vagy tized fizetésére a jobbágyot nem kötelezték, viszont a jobbágyasszonyok fonással vagy szövással tartoztak bizonyos számú napot teljesíteni a földesúrnak. A fennmaradó időben a jobbágygazda saját munkáját végezte a faluközösség által szabályozott keretekben. Erdélyben s a székely székekben a jobbágyságnak két formáját különböztették meg: az örökös jobbágyot, illetve a szabad menetelűt. A székelyföldi jobbágyok döntő többsége örökös volt, ami azt jelentette, hogy az apa helyzete a gyermekekre is átöröklődött, s a földesúr beleegyezése nélkül a helyét nem hagyhatta el. Székelyföldön a jobbágyot nevezték parasztembernek.

A társadalmi hierarchia rangsorában a jobbágyok után a zselléreket említik a történeti források. Ennek a rétegnek két kategóriáját különböztették meg: a földet bírókat, illetve a

földteleneket. Orbaiszékben 1750-ben 87 földes és 145 földtelen zsellér családot írtak össze. A közbeszédben inkább házas és háznélküli zsellérséget emlegettek. Az előbbieket közelebb álltak a jobbágyokhoz, amennyiben egy kis saját gazdasággal rendelkeztek, az utóbbiak viszont inkább a gazdasági cselédek kategóriájához tartoztak. A házatlan zsellérek többsége más családi telkén élt. Az ún. gyalogszeres zselléreket a legtöbb esetben heti egy nap szolgálatra kötelezték a földesurak, az ígás fogattal is rendelkezők pedig egy héten két napot szolgáltak. Zabolán a jobbágyok és zsellérek az 1820-as években évente 7206 napot szolgáltak marhával, vagy 12 802 napot gyalogosan. Ezen kívül az asszonyok meghatározott időben kendert és gyapjút fontak, s 105 csirkét adtak be a földesuraknak (MOL, F. 52. IX. kötet). De, akárcsak a jobbágyszolgáltatások, a zselléreket is földesuranként más lehetett és sok esetben volt is (Takács 2011: 98–138. Jogi vonatkozásban úrbéri s nem úrbéri zsellérséget különböztettek meg, az előbbieket bizonyos földhasználat illette meg, az utóbbiakra ez nem vonatkozott; teljesen a megegyezéstől függő kérdés volt, hogy juttatnak-e kis parcellát a nem úrbéresnek vagy sem. Az úrbéres zsellér költözési szabadsága ugyanolyan korlátozott volt, mint a jobbágyé, a nem úrbéres zsellérek általában szabadmenetelűek voltak.

Végül nézzük meg a kóborló (vagus) elnevezéssel illetett kategóriát. Orbaiszékben 1750-ben ezek száma alacsony volt: mindössze 74 családot tüntet fel a statisztika; hat faluban nem is találtak kóborlókat, viszont Zágonyban 45 ilyen családról értesít az akkori számbavétel. A kóborlók közé a szokott jobbágyokat, vándorló „szabadmenetelű” udvari zselléreket, pásztorokat vettek fel.

Milyen volt hát Orbaiszék társadalma a 18. század közepén?

Amint az ismertetett táblázatból s elemzésünkéből kiderül: ekkorra a régi rendi székely társadalom felbomlása előrehaladt szakaszába érkezett. A folyamatosságot képviselő egyházhelyi nemesek és szabad székelyek, adómentes szabadok alkották a társadalom valamivel kisebbik felét, míg a másik részét a feudális jellegű jobbágyok és zsellérek tették ki. E társadalmi rétegek felduzzadása közvetlen összefüggésben állt a földesúri gazdálkodás térhódításával. Orbaiszék társadalmának képe kis eltéréssel olyan volt, mint Háromszék társadalmáé, de különbözött Udvarhelyszék és Csíkszék társadalmi helyzetétől, ahol a régi székely rendek még nagyobb arányban megőrizték súlyukat a társadalmi szerkezetben. Ha az erdélyi vármegyékével hasonlítjuk össze a székely társadalom képét, nem nehéz arra a következtetésre jutnunk, hogy a különbség még mindig radikális volt közöttük: ott a teljes feudális struktúra volt jellemző, Székelyföldön viszont a lakosság több mint a felét a szabad rétegek alkották.

Kérdés, hogy milyen irányba haladt 1750–1848 között a társadalom változása? Közismert, hogy 1764-ben a Habsburg-hatalom létrehozta a székely határőrségi rendszert, ami nagy változást okozott a társadalom szerkezetében is. Ugyanis Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben, valamint Háromszéken s Bardóc fiúszékben az egytelkes nemességet és a szabad székelységet – erőszakkal („madéfalvi veszedelem”) – beszervezték a határőri rendbe, amelynek életét katonai törvények és előírások szabályozták. A rendszerbe felvett családok leszármazottai is örökölték a család jogi helyzetét, úgy, mint a jobbágycsalád gyermekei. A családok alapfoglalkozása továbbra is a régi maradt: földművelők s állattenyésztők, kevesen iparosok, esetleg kereskedők voltak, de évenként bizonyos számú napon határőri szolgálatot kellett teljesíteniük, gyakorlatokon kellett részt venniük, s háborúba is nem ritkán kivitték az országból. Mivel a birtokos nemesi családokat s jobbágyaikat, zselléreiket kihagyták a határőri rendből, a falvak társadalma valósággal ketté vált: egy katonásított és egy polgári igazgatás alatt álló részre. Ennek egyik látható jele az volt, hogy a falvakban két bírót választottak, egy katonabíró a lovas- vagy gyalogrendűek közül, illetve egy polgári bírót általában a jobbágyokból. Orbaiszéken elvileg mintegy 750–760 családot ír-

hattak be a határőrség állományi kötelékébe, s 118 család hadra alkalmas tagját sorozták be a székely határőr lovasezred egyik századába, 614 férfit pedig a 2. székely gyalogezred kötelékébe (Szádeczky 1908: 820–821, 825). Sajnos a határőrrendűek számának alakulását nem követhetjük tovább, mert annak adatait nem közölték a katonai hatóságok. Tény viszont, hogy a határőrségi rendszer gyakorlatilag 1848 őszéig, az agyagfalvi Székely Nemzeti Gyűlés határozatáig állt fenn, s jogilag 1851-ben törölték el.

A szék társadalma másik felének változásait viszont az adóösszeírásokból ismerjük, s jól nyomon követhető számuk folytonos növekedése. Előre ugorva 1848-ig, az akkori adatok már 2069 jobbágyot és zsellért mutatnak ki (Egyed 1981: 115). Vagyis egy évszázad alatt a számuk 1263 családdal nőtt, de a tényleges növekedés ennél is nagyobb arányú volt, mivel a nem adófizető zselléreket és más nincstelen kategóriákat nem vették számba a hatóságok. A románság betelepítése is nagy mértékben hozzájárult a jobbágyosság és zsellérség számának növekedéséhez (vö: Pál 1999: 25–98). Adataink szerint 1848-ban a családoknak több mint a felét a jobbágyok és zsellérek alkották, a másik része a felénél kevesebb határőr családokból állt. Ez a társadalmi helyzet a feudalizmus és a Habsburg-korszak súlyos öröksége volt, amit gyakorlatilag az 1848-as magyar forradalom számolt fel a jobbágyfelszabadítással és a határőrségi rendszer megszüntetésével, amivel a polgárosodás útjára terelte a székely társadalom fejlődését. Ez radikális változást: rendszerváltást jelentett, ami az 1848-as forradalom legmaradandóbb eredménye volt.

SZAKIRODALOM

EGYED Ákos

1981 Vázlatok a jobbágyfelszabadítás és zsellérkérdés történetéről a Székelyföldön. In: Uő: *Falu, város, civilizáció*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

PÁL Judit

1999 A románok háromszéki betelepülésének néhány kérdése (1614–1850). In: Bárdi Nándor (szerk.): *A többség kisebbsége*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

POZSONY Ferenc

2007 Etnikai és demográfiai folyamatok Zabolán. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Orbaiszék változó társadalma és kultúrája*. (A zabolai Csángó Néprajzi Múzeum kiadványai, I.) Kriza János Néprajzi Társaság – Pro Museum Egyesület – Kovászna Megyei Művelődési Központ, Sepsiszentgyörgy.

SZÁDECZKY Lajos

1908 *A székely határőrség szervezése. 1762–1764*. Okirattárral. Budapest.

1876 *Székely Oklevéltár II*. Szabó Károly (szerk.). Kolozsvár.

TAKÁCS Péter

2011 *Háromszéki parasztvallomások 1785-ből*. (Források Erdély történetéhez.) Erdély-történeti Alapítvány, Debrecen.

TRÓCSÁNYI Zsolt

1957 *Erdélyi összeírások. I. Az 1750. évi erdélyi országos összeírás*. Klnyt. Budapest.

SCAUNUL ORBAI ÎN LUMINA DOCUMENTELOR
CIRCUMSCRIȚIEI FISCALE DIN 1750

Lucrarea de față prezintă societatea Scaunului Orbai, parte a regiunii Trei Scaune, analizând documentele conscripției fiscale din 1750. În baza acestor documente aflăm că vechea orânduire a secuilor era deja într-o stare avansată de desființare în satele aparținând acestui scaun. Mai puțin de jumătate din păturile sociale constitutive ale scaunului încă era reprezentată de categoriile nobilimii și a secuilor liberi, însă peste jumătate deja se încadrau la iobagi și la jeleri. În a doua parte a secolului al XVIII-lea, respectiv în prima parte a secolului al XIX-lea a continuat această tendință, deoarece regimul Habsburgic a organizat trei regimente grănicerești secuiești, în care au fost incluși în mod forțat nobilii cu o singură sesie (nobiles unius sessionis), respectiv secuii liberi (categoriile mai vechi ale fruntașilor secui: primipilii și pixidarii); nobilii cu sesii, respectiv iobagii lor au fost însă scutiți de înrolarea în acest sistem. Astfel, societatea satelor a fost scindată în două categorii: o categorie militară și una civilă, ceea ce a îngreunat foarte mult coabitarea familiilor aparținând la diferite formațiuni sociale. Această situație și-a găsit sfârșitul odată cu revoluția maghiară din 1848, odată cu desființarea iobăgimii și al sistemului confiniar militar.

THE SOCIETY OF ORBAI SEAT IN THE DOCUMENTS
OF THE 1750 FISCAL CONSCRIPTION

The present study comprises an analysis on the society of Orbai Seat, part of the greater territorial unit of Trei Scaune, based on the documents of the 1750 fiscal conscription. These documents reveal the fact that the old Szekler social order was already in an advanced state of dissolution in the villages belonging to this territorial unit: the smaller half of the society comprised still free categories (nobles and free Szekler men), but the greater half already comprised serfs and villains. In the second part of the 18th century and in the first part of the 19th, there were further changes, given the fact that the Habsburg regime organized the border defense system, forcing some categories of Szekler into taking part in this military arrangement. Thus, nobles possessing only one "session" (piece of land), as well as the free Szekler (former Szekler chieftains) were forced into the system, while nobles with land and their serfs were waived this type of military service. In consequence, the society of the villages was divided into two parts: a civilian and military part, which made the coexistence of families belonging to different social formations rather difficult. This situation was resolved during the 1848 Revolution, when serfdom and forced military service were abolished.

